

Ýagmyr Pirgulyýew

Category: Çagalar edebiýaty, Goşgular, Haýwanat dünýäsi, Kitapcy, Sözlär, Türkmen dili, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 25 январа, 2025

Ýagmyr Pirgulyýew ÝAGMYR PIRGULYÝEW
(1929-2000)

Ýagmyr Pirgulyýew 1929-njy ýylyň 29-njy noýabrynda Halaç etrabynyň Esenmeňli obasynda dogulýar.

Ol 1955-nji ýylda Magtymguly adyndaky TDU-nyň türkmen fi-lologiyasy fakultetini tamamlayar.

Çagalar edebiýatyna saldamly eserleri bilen goşant goşan şahyryň çagalara degişli ilkinji şygry «Gyzyl galstuk» ady bilen «Mydam taýýar» gazetinde çap edilýär.

Şahyryň «Durnaly ada» (1965), «Jamlybiliň derekleri» (1967), «Çagalyk gahrymanym» (1971), «Keýigokara» (1975), «Sekiz sowal» (1976), «Bahar sowgady» (1979) «Älemgoşar» (1982) ýyggyndylary çagalar şygryýetiniň baýlaşmagyna uly goşant boldy. Şahyryň kitaplary rus, ukrain, belorus, özbek, gyrgyz, moldawan, eston, garagalpak dillerinde çap edildi.

«Jamlybiliň derekleri» goşgular ýyggyndysy bütewi sýužet ýor-dumyna eýerýär. Şahyr bu goşgularynda Garagumda bir obajyga göçüp baran Bagtyýar atly oglanjygyň ýolda hem obada çeken suratlarynyň mazmuny barada gürrüň berýär.

Ozal çölde bolup görmedik oglanjygyň Garagum bilen tanyşlygy başlanýar.

Goşgulary okadygyňsaýyn okyjynyň göz önünde Garagumuň syrlary, täsinlikleri açylyp başlaýar, şonuň bilen birlikde gahrymanyň gözýetimi hem giňeýär.

Şahyr tebigat şekillerine çeper keşp berip, çaganyň gözelligi duýgularynyň kämilleşmegi üçin amatly şert döredýär. Bir tarapy suw, üç tarapy depe gallap duran obajygyň keşbiniň çekilişinde-de şahyranalyk bar. Türkmen tebigatynyň ajaýyp şekilini janly keşpler arkaly şahyrana suratlandyrmak ussatlygy şahyryň döredijiliginiň esasy aýratynlygydyr.

Jamlybil dutar,
Derekler kirşi.
Heň edip berýär,
Ol garşy-garşy.
Ýel çermäp golun,
Dutaryn çalýar.
Kakanda şelpe,
Çöle ýaň salýar.
Jamlybil sazy,
Hoş ýakýar guma.
Deňeýär gummy,
Altynly huma.

(Pirgulyýew Ý. Jamlybiliň derekleri. Aşgabat, 1967, 30-njy sah.).

Şahyryň «Keýigokara» ýygýndysynda türkmen tebigatynyň özboluşly alamatlarynyň janlandyrylmagy körpeleriň gözýetimi-ni giňeldip, duýgy dünýäsini baýlaşdyrýar. Ol duýgy tebigata bolan söýgi bilen utgaşyp gidýär. Bu goşgular okyjyny öz yzy bilen çöle alyp gidýär. Körpe çölüň baharyny doýman synlaýar. Lemmer-lem-mer bolup süýşüp gelýän bahar buludy, mele çagbanyň saglap inişi çagalaryň göz önünde janlanýar. Gögüň gübürdisi hut gulagyňa gelýär. Şol mele ýagyşdan soň, tebigatyň ajaýyp keşbini çekmek üçin juda synçy hem zehinli bolmaly.

Ý. Pirgulyýewiň tebigatyň keşbini çekmekdäki özboluşlylygy, suratkeşligi eserden-esere, ýygýndydan ýygýnda kämilleşýär. Şahyryň çöl tebigatyna bagyşlanan goşgularyndaky ýiti synçylygy, gije lybasyna giren tebigaty janlandyrmak üçin saýlap alan tebigy gözelligi onuň bu ugurdaky ussatlyk derejesinden habar berýär.

Urpak çäge gultunýar,
Meňzäp erän gurşuna.
Garry sazак tamşanýar,
Ýüzi ýygýrt durşuna.

(Pirgulyýew Ý. Keýigokara. Aşgabat, 1975, 18-nji sah.).

Şahyr gün ýaşansoň, çöl tebigatynyň mylaýym hala geçişini,
serginje gijäniň ýakymly şemalynyň jana tenekardygyny çägäniň
mysalynda çeper görkezip, bu gозelligi ýaşajyk okyjynyň göz
öňünde janlandyrýar.

Gelmez çişirip,
Epgek owurdyn,
Şemal sypady
Çägäň ýyggyrdyn.

(Pirgulyýew Ý. Keýigokara. Aşgabat, 1975, 11-nji sah.).

Şahyr körpeje okyjy bilen söhbetdeş bolanda onuň bilen ýokary
çeperçilik derejesinde gürrüň edip, meňzetmeleri,
deňeşdirmeleri hem metaforany ussatlyk bilen ulanýar. Gün
gizlenenden, zülplerini çöşläň şapak hem, kümüş reňk lybasyna
giren Garagum hem Ý.Pirgulyýewiň diňe öz meňzetmesi.

Şahyryň «Sekiz sowal» goşgular ýyggyndysy hem tebigatyň ajaýyp
keşbi bilen baglanyşykly şahyrana keşplere baýdyr. Jana şypaly
tomus gijesi, öz sürüsine guwanýan çopanyň hoştap gijäniň
ruhuna bap duýgulary, tebigat bilen ynsan gatnaşygynyň
utgaşmasy, birligi, goşgynyň mazmunyny has-da çuňlaşdyrýar.
Ynsan gозelligi tebigat bilen utgaşýar.

Liriki gahrymanyň Garagumuň geljegi barada, onuň bol suw
bi-len gül-gülzarlyga öwrüljekdigi baradaky hyýallary,
pikirleri ýaşajyk okyja ýakyndyr:

Bol suw hazyna,
Topragymyz göwher,
Ikisi bilen
Ülkäm gül öwser8.

(Pirgulyýew Ý. Bahar sowgady. Aşgabat, 1979, 24-nji sah.).

«Suw hakynda erteki» poemasy «Keýigokara» ýyggyndysyna
gi-rizilen eserleriň arasynda çeperçilik derejesi taýdan
aýratyn tapawut-lanýar. Bu täsirli poemada tebigatyň, çölün

suwdan çeken mätäçligini çaga aňyna ýetirmeklik esas edilip alnypdyr.

Gurak çölde ýaşaýan haýwanlar bir owurt suwa ýetmek üçin horluk baryny çekýärler. Şahyr suwa mätäçlik çekýän haýwanlaryň ählisini bir maksada gönükdirýär. Köne guýudan suw çykarylanda haýwanlaryň häsiýetleri açylýar. Maksada ýetmek üçin agzybirlik ge-rek! Birleşmek, bütewüleşmek ideýasy haýwanlaryň hereketi, sözleri, biri-biri bilen gatnaşyklary arkaly aýdyňlaşýar.

Şahyryň liriki gahrymany gün bilen dostlaşýar, gün bilen gepleşýär. Şahyr bir «Gün» goşgusynda däl, beýleki eserleriniň en-çemesinde Güne älemi, dünýäni jana getiriji güýç hökmünde garaýar. Şahyr «Uky geldi gapyňa» goşgusynda ýaşajyk gahrymana irden turmagy öwretmek üçin täsirli sözleri saýlap alýar. Awtor bu ýerde Günüň dogşy baradaky ajaýyp pursady ulanypdyr.

«Keýigokara» ýyggyndysynda gün bilen baglanyşykly berlen ýörite bölüm körpe okyjyny özüne çekmekde möhüm ähmiýete eýe-dir. Şol goşgular toplumynyň adyna şahyr «Günüň çagalary» diýip, at goýupdyr. «Gün bilen gülälek», «Gün bilen gurçuk», «Gün bilen Guwanç», «Gün bilen gowaça» ýaly goşgularda şahyr ähli zatlara adam häsiýetini beripdir.

Çagalary tebigat hem haýwanat dünýäsi bilen tanyşdyrýan, olaryň hersine mahsus bolan özboluşly häsiýetlerini ýüze çykarýan «Tilki», «Kirpi», «Göle», «Kebelek», «Ýekegapan», «Çöl guýusy», «Teneçir bilen lakga», «Biziň gahrymanlarymyz» ýaly goşgulary şahyryň «Sekiz sowal» ýyggyndysynda ýerleşdirlipdir.

Ý.Pirgulyýewiň eserlerinde eli açyklyk, sahylyk, adamkärçiligiň beýleki oňat sypatlary jemlenendir. Şahyryň «Oklukirpi bilen goýun kirpisi hakynda erteki» poemasynda oklukirpiniň häsiýetleri arkaly, malyny, baýlygyny özüne-de dözmän, iýip-içip bilmän, basyp ýatan harsydünýäniň üstünden gülünýär.

«Lukman hekimde» Lukman hekim – dogruçyllygy, ýüzgör-mezekligi, adalatlylygy, mähribanlylygy, belent adamkärçiligi bilen çagalaryň aňynda galýar. Halka hyzmat etseň, ýagşylyk ýerde ýat-maz. Eserden gelip çykýan ideýa şu

pikire syrygýar.

Şahyryň «Bahar sowgady» ýyggyndysynda ruhubelentlik, tebigat bilen ynsan durmuşynyň arasyndaky bütewülik örän ýokary derejede teswirlenýär. Adamlara ýagşylyk etmek, sahawat paýlamak isleýän liriki gahrymanyň arzuwlary, ýagşy niýetleri onuň öz dünýäsi ýaly arassa bolup beýan edilýär:

Tereň-tereň derýalara,
Köpri bolsam, köpri bolsam.
Adam geçse, maşyn geçse,
Sag bol alsam, sag bol alsam.
Ýol üstünde guýy bolsam,
Suw içseler, suw içseler.
Uzap giden ýoda bolsam,
Kän geçseler, kän geçseler.

(Pirgulyýew Ý. Bahar sowgady, 12-13-nji sah.).

Şahyr «Bahar sowgady» goşgusynda bahar paslynda tebigat gözelligini gowy teswirleýär:

Dört doganyň biri bahar
«Guzym!» diýip, gujak gerdi.
Getirdi-de süýt dek säher,
Bahar maňa sowgat berdi.
Kowdy gyşyň sowuk ýelin,
Ony buşlap saýran sardy.
Erik-almaň patrak gülün,
Bahar maňa sowgat berdi.
Bezäp çölüň belent-pesin,
Uç gyraksyz palas serdi.
Owlak-guzyň näzik sesin,
Bahar maňa sowgat berdi.
Garlawajyň byjyrdysyn,
Eýwanmyza ol getirdi.
Ýapraklaryň pyşyrdysyn
Bahar maňa sowgat berdi.
Hüwdüledi Jeýhun joşy,

Ak sähramyz gulak gerdi.
Bu gün dogry dokuz ýaşı,
Bahar maňa sowgat berdi...

Goşguda baharyň gelmegi bilen hemme zatlaryň janlanyp, baglaryň gülläp başlamagy, owlak-guzularyň mylaýym sesleri, guşlaryň saýrak owazlary bilen saýraşyp saz çalmagy, agaç ýapraklarynyň mylaýym şemala helpildeşip şybyrdaýşy, derýalaryň joşgunly akýşy hakynda şahyr şahyrana söhbet açýar. «Bahar sowgady» ýyggyndysy boýdan-başa dokuz ýaşly, duýga baý, şadyýan, zähmetsöýer oglanjygyň gürrüňlerine esaslanýar. Ýyggyndyda çagalaryň gözüetimini giňeldýän («Akar suw», «Gök guşak», «Şar», «Serhetçi», «Bulak», «Sülgün»), işjeňligi öwredýän («Bary meniňki», «Serçe», «Bal aryňyň aýdymy», «Palta», «Orak»), ynsan-perwerligi ündeýän («Karlson») eserleriniň bir gideni ýerleşdirilipdir.

K.Taňrygulyýewiň erteki gahrymanlaryny janlandyryp, biziň döwrümize getirişi ýaly, Ý.Pirgulyýew hem şeýle häsiýetli gahrymanlara bagyşlap poema döretdi. Ýöne onuň beýlekilerden tapawutly tarapy bu gahryman türkmen halk döredijiliginden däl-de, daşary yurt edebiýatynda meşhur bolan gahrymandyr.

Ilki Ýewropada, soňra бүтін дүнýäde tanymal bolan Karlson ba-radaky adybir poemasy şahyryň «Bahar sowgady» ýyggyndysynda iň gowy çykan eserleriniň biri. Uzak ýurtdan düşen Karlsonyň köpta-raply häsiýetleri ýyggyndyda hut çaga gözi bilen synlanýar. Çaga öz aklyly bilen baha kesýär. Ol bahadaky tebigylyk, sadalyk maňzyňa batýar. Adamkärçiligiň oňat sypatlaryny özünde jemleýän, ähli işden başy çykýan, şadyýan, yetişikli, päk ýürekli, sada Karlson çagalaryň söýgüli gahrymany. Onuň çagalar bilen edýän gatnaşyklary, hat-da oýunlary-da poemada täsirli berlipdir. Karlson her bir häsiýe-ti, aňy-düşünjesi, sözi bilen çagalaryň ýüreklerine ýakyn durup, şol ýakynlyk bilen-de olaryň göwünlerini awlaýar. Şu poemada, beýleki ýyggyndylaryndaky ençeme eserlerinde-de şahyr türkmen çagalarynyň milli dünýäsine has içgin aralaşýar. Şahyr hatda Karlsonyň keşbine de millilik ýokundysyny berip, bellibir derejede utuş gazanypdyr.

Ý.Pirgulyýew terjimeçilik sungatynda-da türkmen çagalaryny ajaýyp eserler bilen begendirdi. Şol eserleriň arasynda aýratynam belli özbek çagalar ýazyjysy Hudaýberdi Tuhtabaýewiň «Sary döwe atlanyp...» atly gaty täsirli powestiniň hakyky nusgasyndan türkmen diline geçirilen terjimesi uly baha mynasypdyr.

Zehinli şahyr бүтін өmrүni manyly döredijiligine, eziz hem mähri-ban çagajyklara bagyşlady. Türkmen çagalar poeziýasyna ol şahyrana pikirlenmäni, liriki gahrymanyň adaty bolmadyk çeper pikirlenişini getirdi. Tebigatyň keşbini çagalaryň dünýäsine laýyklykda hakyky sungat derejesinde suratlandyrmakda, çeper teswirlemäniň üsti bilen häsiýet açmakda şahyryň çeperçilik ussatlygy çagalar edebiýatynyň soňky ýyllardaky wekilleri üçin ajaýyp mekdebe öwrüldi.

Çeşmesi: Begenç Hydyrow, Durdymyrat Rejepow. Türkmen çagalar edebiýaty. Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw kitaby.-A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2015. 90-96 sah.

Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly